

Historia i stereotyp: dwie przesłanki rozumienia innej osoby

Jerzy Trzebiński¹ • Ewa Antczak²

^{1,2} Wydział Psychologii, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa

Stereotypizacja polega na spostrzeganiu osoby jako przedstawiciela określonej kategorii i przypisywaniu jej atrybutów przynależnych tej kategorii. Na osobę spojrzeć jednak możemy w inny sposób, gdy dostrzegamy przede wszystkim jej historię. Wyniki naszych eksperymentów świadczą, że aktywizacja nastawienia narracyjnego zwiększa udział treści odnoszących się do motywów poznawanej osoby, przy jednoczesnym osłabieniu roli stereotypów. Efekty te stwierdzono zarówno wtedy, gdy badany z rozwagą dokonywał charakterystyki postaci, jak i wtedy, gdy szybko decydował o przypisaniu jej atrybutów. Sugeruje to, że narracyjny sposób spostrzegania przejawia się zarówno na poziomie procesów o dużej, jak i na poziomie procesów o bardzo małej kontroli świadomości.

Słowa kluczowe: spostrzeganie społeczne, narracje, narracyjne rozumienie drugiej osoby, empatia, stereotyp

Rzeczywistość społeczna jest często rozumiana przez ludzi jako historie. Inne osoby, a także własna osoba są postaciami w tych historiach. Historia jest formą rozumienia zdarzeń o różnym stopniu złożoności i rozciągłości czasowej. Może to być zarówno historia epizodu umiejscowionego w określonej sytuacji, jak i historia czyjegoś życia. Ten sposób rozumienia, a także przeżywania rzeczywistości jest uniwersalny w ludzkich kulturach, dominujący w myśleniu jednostki i pierwszy w rozwoju społecznym dziecka (Abelson, Schank, 1995; Gergen, Gergen 1985; Nelson, 1986; 1993; Sarbin, 1986). Inne osoby i samego siebie można też rozumieć inaczej. Możemy na przykład ujmować osobę jako egzemplarz określonej kategorii ludzi i tym samym przypisywać tej osobie *a priori* właściwości przynależnych tej kategorii. Przykładem mogą być kategorie: *Cygan*, *policjant*, *kobieta*, *Niemiec*. Wiedza podzielana i podtrzymywana społecznie oraz zawierająca atrybuty przypisywane określonej kategorii ludzi, nazywana jest stereotypem.

Jerzy Trzebiński, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej,
ul. Chodakowska 19/31, 03-815 Warszawa,
e-mail: jerzy.trzebinski@swps.edu.pl
Ewa Antczak

Stereotypizacja osoby stanowi szczególnie przypadek kategoryjnego sposobu rozumienia świata (*paradigmatic mode*), które Bruner przeciwstawiał narracyjnemu (*narrative mode*) (Bruner, 1986; 1991). Cechą specyficzną kategoryjnego sposobu myślenia jest abstrahowanie od indywidualnych cech i kontekstu sytuacyjnego konkretnego faktu (zdarzenia, osoby, problemu) i interpretacja tego faktu jako szczególnego przypadku ogólnej kategorii. Kategoryjne przetwarzanie danych obejmuje zarówno racjonalne i złożone rozumowanie, jak i bezrefleksyjne oraz sztywne stosowanie kategorii społecznych w procesie rozumienia konkretnej osoby. Przykłady kategoryjnych form myślenia można znaleźć w stereotypizacji i uprzedzeniach w spostrzeganiu innego człowieka, w podejmowaniu decyzji i w sposobach wnioskowania, w wartościowaniu faktów społecznych, np. w rozstrzyganiu dylematów moralnych. W powyższych przykładach zaktywizowana wiedza pozakontekstowa, odpowiadająca charakterystyce tzw. wiedzy racjonalnej (vs. doświadczeniowej) w teorii Epsteina (1990), uruchamia proces rozumienia (zapamiętywania, oceniania, wnioskowania) konkretnego obiektu czy zjawiska i steruje tym procesem.

Zaktywizowany stereotyp steruje procesem formowania się wizerunku osoby w ten sposób, że na podstawie napływających danych konstruowany jest poznawczo

obraz osoby, jako szczególny przypadek określonej kategorii. Pomija się indywidualność osoby i indywidualność kontekstu, w którym występuje. Fakty interpretowane są zgodnie z zasadą „prototyp plus odchylenia”, gdzie prototypem są wzorcowe cechy członka danej kategorii społecznej, a to, co jest odchyleniem, determinują te wzorcowe cechy (Cantor, Mischel, 1993). Stereotypizacja wizerunku osoby jest procesem w dużym stopniu bezrefleksyjnym. Stereotypy mają społeczną genezę i najczęściej charakter oceniający. Nie można zaprzeczyć adaptacyjnej roli stereotypizacji w pewnych warunkach. Myślenie stereotypowe służy szybkiemu konstruowaniu jednoznacznego emocjonalnie, a zarazem akceptowanego społecznie znaczenia napływających faktów, ułatwia także ich porównywanie i ocenianie. Występujące często w stereotypizacji duże natężenie emocji i ich negatywność, na przykład w postaci uprzedzeń, wydają się konsekwencją specyficznej genezy oraz społecznych funkcji stereotypów (Macrae, Stangor, Hewston, 1999).

Stereotypy były i są ważnym obszarem badawczym psychologów społecznych. Koncentrują się oni przede wszystkim na negatywnych zjawiskach towarzyszących stereotypizacji: uprzedzeniach i wrogości wobec obcych. Tak opisywana stereotypizacja wydawała się badaczom zjawiskiem prawie nieodłącznym od relacji międzyludzkich. Ten dość niesympatyczny obraz naszego rozumienia innej osoby i innych grup wydaje się jednak jednostronny. Alternatywą wobec stereotypu jako podstawy spostrzeżenia jest bowiem historia, na przykład osobista historia poznawanej osoby. Celem prezentowanych badań była dokładniejsza analiza narracyjnego konstruowania osoby i porównanie go z procesem stereotypizacji.

Narracyjne konstruowanie wizji osoby

Rzeczywistość możemy rozumieć poprzez interpretację składających się na nią zdarzeń, sytuacji i osób jako składników określonych historii. Narracyjna interpretacja opiera się na zaktywizowanej wiedzy jednostki o ludzkich motywach, komplikacjach i warunkach ich pokonywania. Zwykle wiedza ta zorganizowana jest w schematach poznawczych (Trzebiński, 2002). Oprócz swojej specyfiki treściowej, narracyjne rozumienie ma dwie charakterystyczne, ogólniejsze właściwości.

Po pierwsze, struktura narracji i struktura schematu narracyjnego ułatwia uwzględnianie kontekstu i uwrażliwia na kontekst w interpretacji faktów (Brewer, Nakamura, 1984; Rumelhart, 1984; Rumelhart, Ortony, 1997). W konsekwencji, w trakcie narracyjnej interpretacji osoby, jednostka łatwiej przetwarza kontekstowe, zindywidualizowane informacje o tej osobie, zwłaszcza dotyczące jej działania i ważnych dla niej zdarzeń.

Po drugie, struktura narracji ułatwia wykorzystywanie osobistego doświadczenia jednostki w procesie rozumienia faktów. Doświadczeniowa wiedza jednostki zapisana jest bowiem głównie w jej schematach narracyjnych (Epstein, 1990). Ma to ważne konsekwencje. Informacje, które odnoszą się bardziej bezpośrednio do sposobu doświadczania przez jednostkę danego rodzaju zdarzeń, są łatwiej asymilowane z otoczenia i łatwiej generowane (np. przez przypominanie) przez umysł. Takimi informacjami są informacje o intencjach działania i o przeżywaniu zdarzeń przez inną osobę. Narracyjna interpretacja sprzyja identyfikacji z drugą osobą i ułatwia empatyzowanie (Trzebiński, Zatorski 2003). Istotnym ogranicznikiem dla występowania powyższych zależności jest oczywiście podobieństwo sytuacji innej osoby z historią doświadczeń jednostki.

Porównanie dwóch sposobów rozumienia osoby

Narracyjne rozumienie osoby ma wiele właściwości, które uwidaczniają się zwłaszcza przez porównanie go z myśleniem o osobie w kategoriach stereotypu. Narracyjne myślenie – przez odejście od wyabstrahowanej z kontekstu kategoryzacji osoby i orientację na zrozumienie konkretnego splotu zdarzeń wokół niej – powinno osłabić działanie społecznie podzielanych stereotypów i uwzględnić bardziej indywidualne właściwości osoby poznawanej, np. jej konkretne motywy i działanie, jak i strukturę wiedzy i doświadczeń samego poznającego.

Narracyjne rozumienie osoby oznacza, że jest ona ujmowana w kontekście określonej historii tworzonej na podstawie napływających danych lub symulowanej umysłowo (Gergen, Gergen, 1986; Mancuso, 1986; Mancuso, Sarbin, 1983; Mandler, 1984; McAdams, 1999) Osoba ta rozumiana jest jako jeden z uczestników tej historii. Na uformowanie się oceny i impresji osoby duży wpływ mają dane kontekstowe – zdarzenia, w których uczestniczy, jej konkretny problem i motyw. Kontakt z wiedzą doświadczeniową zawartą w zaktywizowanej wiedzy narracyjnej jednostki ułatwia koncentrację uwagi na perspektywie obserwowanej osoby – jej problemie i jej działaniu. Łatwiejsza jest też empatia z tą osobą. Narracja ułatwia nadawanie sensu zwłaszcza złożonym, nowym, niejednoznacznym danym o osobie (Zukier, 1986). Z powyższych rozważań wynika, że narracyjny sposób rozumienia powinien zmniejszać rolę stereotypizujących danych o osobie.

Istotą myślenia stereotypowego jest ujęcie charakterystyk osoby jako cech klasyfikujących ją do danej kategorii, a następnie potwierdzających lub – w szczególnych warunkach – negujących taką klasyfikację. Powinno to powodować większą koncentrację uwagi na tych danych

o osobie, które pozwalają na stereotypizację osoby poznawanej, np. na etykietach. Pośrednio może to prowadzić do typowości (w danej grupie) utworzonej wizji i zmniejszeniu w niej informacji indywidualizujących osobę poznawaną, np. informacji odnoszących się do charakterystycznych motywów i uczuć oraz do problemów osobistych (Macrae, Stangor, Hewston, 1999).

Można oczekiwać, że narracyjne, a nie kategoriałne rozumienie innej osoby ułatwiać będą: 1) informacje o jej problemach (kłopotach, konfliktach, potrzebach, jej reakcjach na te kłopoty, np. próbach ich przezwyciężenia), 2) złożony, zindywidualizowany kontekst, w którym pojawia się ta osoba (zdarzenie, w którym uczestniczy), 3) dane aktywizujące pamięć autobiograficzną, wiedzę doświadczeniową lub skrypty zachowań interpersonalnych (nawiązanie kontaktu, okazjonalna pomoc). Natomiast sytuacje porównywania i oceniania (osób, zachowań) bądź szybkie szukanie kategorii porządkujących rzeczywistość (np. zagrożenie własnej wartości, obrona grupy) utrudniają narracyjną interpretację faktów i aktywizują stereotypy.

Konsekwencje narracyjnego nastawienia dla procesu rozumienia innej osoby

W pierwszych naszych badaniach (Trzebiński, Antczak, 2003) uczestnikom – uczniom starszych klas licealnych – prezentowano dane o nieznannej osobie. Wśród tych danych zawarta była etykieta stereotypizująca. Celem badań było sprawdzenie hipotezy, że narracyjne nastawienie interpretacyjne osłabia stereotypizację nowej osoby, a zarazem zwiększa rolę motywu i osobistego problemu w tworzeniu wizji tej osoby. Zadaniem badanych było dokonanie swobodnego opisu osoby oraz scharakteryzowania jej przez wskazanie pasujących do niej cech spośród dostarczonej ich listy. Procedura badania przypominała klasyczną metodologię badań nad formowaniem się wizerunku osoby (*impression formation*), a więc wymagane czynności były pod dużą kontrolą świadomości. W pierwszym badaniu każdy z uczestników dostawał jeden z dwóch tekstów o osobie: tekst prezentujący historię osoby bodźcowej (tekst narracyjny) lub opisujący cechy społeczno-demograficzne tej osoby (tekst neutralny narracyjnie). W każdym z tych tekstów znajdowała się na wstępie informacja, że opisywana postać jest policjantem. Po zapoznaniu się z opisem badany miał scharakteryzować postać na podstawie własnej impresji. Charakterystyki oceniano niezależnie dwóch sędziów. Ich zadaniem było oszacowanie, w jakim stopniu opisywana osoba ma każdą z 50 cech osobowościowych z otrzymanej listy. Były to cechy, które miały różny stopień zgodności z treścią stereotypu policjanta (zgodne, niezgodne i neutralne ze

względem na jego treść), o czym nie informowano oceniających. Stopień zgodności cechy ze stereotypem był ustalany w serii pilotaży na badanej populacji. Na podstawie ocen sędziowskich szacowano poziom stereotypowości otrzymanej charakterystyki. Drugim zadaniem sędziów była ocena na sześciostopniowej skali wagi motywów postaci bodźcowej w każdej z otrzymanych charakterystyk. Instrukcja brzmiała: „w jakim stopniu opis zawiera informacje odnoszące się do motywów, pragnień, obaw, wartości oraz postaw opisywanej osoby?”. Na podstawie ocen szacowano wagę kategorii motywu w treści ukształtowanej wizji bodźcowej postaci.

Po dokonaniu swobodnego opisu postaci badani proszeni byli o wybranie spośród dostarczonego katalogu 50 cech – tych samych, które otrzymali sędziowie – takich 10 cech, które najbardziej pasują do charakteru postaci. Podobnie jak w wypadku sędziów, badani nie wiedzieli, że cechy z listy były zróżnicowane ze względu na związek treściowy ze stereotypem „policjant”. Na podstawie wyborów uzyskano kolejny wskaźnik stereotypizacji wizji tworzonych przez badanych.

Uzyskane wyniki wskazują, że mimo etykiety, która silnie stereotypizuje spostrzeganie bodźcowej osoby, dwa teksty prezentujące osobę bodźcową istotnie różnicowały stereotypowość wizji. Tekst prezentujący historię osoby bodźcowej, w porównaniu z tekstem opisującym cechy społeczno-demograficzne tej osoby, zmniejszył istotnie stereotypowość wizji. Tworzone przez badanych charakterystyki osoby oraz przypisywane jej cechy były znacząco mniej stereotypowe. Sędziowskie oceny charakterystyk potwierdziły ten fakt. Okazało się ponadto, że narracyjny kontekst wiązał się z większą rolą kategorii motywacyjnych i emocjonalnych w swobodnej charakterystyce bodźcowej osoby i w treści przypisywanych jej cech.

Ponieważ w badaniu tym nie można było kontrolować dostatecznie wszystkich różnic między bodźcowymi tekstami, w drugim badaniu nastawienie narracyjne zostało wzbudzone za pomocą procedury primingu poprzedzającego ekspozycję danych o postaci bodźcowej. W trzech kontrastowych sytuacjach eksperymentalnych przed ekspozycją tych danych proszono o wykonanie zadania aktywizującego narracyjny sposób interpretacji danych lub zadania neutralnego narracyjnie, lub nie tworzone fazy poprzedzania. Oczekiwanym efektów nastawienia nie można byłoby więc w tym przypadku tłumaczyć różnicami w danych bodźcowych.

Badanymi byli licealiści, którzy w swojej szkole przechodzili wyczytywani według listy do pokoju eksperymentatora, w którym znajdował się komputer. Badanemu proponowano udział w dwóch krótkich badaniach.

W rzeczywistości była to pierwsza i druga faza eksperymentu. Badanych przypisano losowo do jednego z trzech warunków eksperymentalnych: poprzedzanie narracyjne, poprzedzanie neutralne narracyjnie lub przejście od razu do fazy drugiej.

W warunkach aktywizacji nastawienia narracyjnego badanemu prezentowano dwie pary obrazków przedstawiających scenki interpersonalne (w konwencji testu projekcyjnego TAT) i proszono o ułożenie historii wyjaśniającej sytuację przedstawioną na obrazkach. W instrukcji do zadania podano, że historia musi zawierać bardzo ważną dla występującego w niej bohatera sprawę, a także opis początku historii, jej przebieg i zakończenie, o co chodziło w występującym w niej osobom, na czym polegał główny problem. W wielu badaniach stwierdzono, że procedura ta sprzyja narracyjnej interpretacji informacji w kolejnym zadaniu. Czynność neutralna narracyjnie polegała na tym, że badani grupowali w nadrzędne kategorie zawody z przedstawionej im listy, a następnie przedstawiali krótkie definicje tych kategorii.

Na początku fazy drugiej badani zostali poinformowani, że wezmą udział w badaniu nad sposobem wyobrażania sobie poznawanej osoby. W świadomości badanych faza pierwsza i druga nie były ze sobą powiązane. Badany otrzymywał na karcie charakterystykę postaci bodźcowej. Była to charakterystyka neutralna narracyjnie z wcześniejszych badań opisanych powyżej.

Uzyskane wyniki potwierdziły konkluzje z pierwszego badania. Eksperymentalnie wytworzone nastawienie narracyjne, w porównaniu z dwoma pozostałymi warunkami, zmniejszyło stereotypowość utworzonej wizji nowej osoby. Jednocześnie dane wskazują, że aktywizacja nastawienia narracyjnego zwiększa w tworzonych wizjach udział szeroko rozumianych kategorii motywu i problemu. Efekt ten obserwowano zarówno wtedy, gdy treść utworzonego opisu postaci oceniali niezależni sędziowie, jak i wtedy, gdy badany sam przypisywał postaci atrybuty (Trzebiński, Antczak, 2003).

Automatyczne przetwarzanie danych o osobie przy narracyjnym nastawieniu

Wyniki dwóch poprzednich badań świadczyły o tym, że narracyjny kontekst danych o osobie wydatnie znosi oddziaływanie stereotypu. Obserwowano ten efekt w przypadku czynności w dużym stopniu kontrolowanych świadomie, takich jak opisywanie osoby i charakteryzowanie jej za pomocą atrybutów. Celem kolejnych badań było sprawdzenie, czy antagonistyczne wobec stereotypizacji narracyjne przetwarzanie informacji o osobie przejawia się również na poziomie czynności z małym udziałem procesów świadomości. Dane wskazujące, że

indywidualizacja (osłabienie stereotypizacji) oraz dynamizacja wizji osoby przejawiają się również w tego typu czynnościach, stanowiłyby mocny argument na rzecz istnienia „narracyjnego” trybu rozumienia rzeczywistości. Centralnymi elementami tego mechanizmu są: zorganizowana w schematach poznawczych narracyjna wiedza jednostki, proces jej aktywizacji, a następnie sterowanie przez tę wiedzę strukturalizacją napływających danych i generowaniem przez umysł nowych informacji. Klasyczne już dane psychologii poznawczej wskazują, że wywołane w ten sposób procesy mogą mieć różny poziom świadomej kontroli. Ważną kategorią procesów wywołanych aktywizacją schematów są procesy przebiegające automatycznie, poza kontrolą świadomości, a jednocześnie specyficznie ukierunkowane i uporządkowane (Minsky, 1975; Norman, Rumelhart, 1975). Antagonistyczne wobec siebie procesy stereotypizacji oraz narratywności wizji osoby są więc podobne pod tym względem, że opierają się na reprezentowanej w schematach wiedzy ogólnej i że w dużym stopniu są – a w każdym razie mogą być – pozbawione świadomej kontroli. Oba te procesy mają podobny, leżący u ich podstaw mechanizm przetwarzania danych.

Nastawienie narracyjne a wrażliwość poznawcza na informacje o motywach i emocjach osoby

Poprzedzanie narracyjne – w porównaniu z czynnością neutralną i brakiem poprzedzania – powinno przyspieszać podejmowanie prostych, automatycznie przebiegających decyzji dotyczących motywów i emocji innej osoby. Można bowiem założyć, że treści odnoszące się do motywów i emocji są głównym składnikiem narracyjnego wizerunku osoby i są najbardziej wyartykułowane poznawczo (Bruner, 1986; Mancuso, 1986; Schank, Abelson, 1997). Przy aktywizacji takiego wizerunku (na przykład, gdy trzeba zdecydować, czy dana cecha pasuje do osoby) treści te powinny być względnie łatwe do wykorzystania przy ocenie pasowania, czego przejawem może być szybszy czas podejmowania takiej decyzji. Na tej podstawie można więc oczekiwać, że po poprzedzaniu narracyjnym decyzja, która dotyczy pasowania motywu i emocji do postaci, będzie podejmowana szybciej niż po poprzedzaniu neutralnym lub w sytuacji braku poprzedzania.

Badanie 1

Uczestnicy badania

Badanie przeprowadzono na 62 licealistach metodą indywidualnego badania komputerowego z zastosowaniem programu *inquisit* pozwalającego na pomiar czasów reakcji.

Procedura

Na wstępie badanych informowano, że będą uczestniczyć w dwóch badaniach. W rzeczywistości były to dwie fazy eksperymentu.

Faza 1

Osoby badane przydzielono losowo do jednego z trzech warunków eksperymentalnych: wykonywanie zadania poprzedzającego, które miało zaktywizować nastawienie narracyjne vs. zadanie neutralne narracyjnie albo przejście od razu do fazy drugiej. Do stworzenia tych warunków wykorzystano identyczną procedurę co w badaniach poprzednio opisanych, to znaczy tworzenie opowiadania do prezentowanych rysunków (nastawienie narracyjne) lub kategoryzowanie zawodów o podanych nazwach wraz z definicją utworzonych przez siebie kategorii (czynność neutralna).

Faza 2

Po skończeniu pierwszego zadania prowadzący informował badanego, że wezmą teraz udział w większym badaniu, które „dotyczy sposobu, w jaki ludzie wnioskuje o charakterze nowo poznanej osoby”, oraz że otrzymają opis autentycznej osoby, „która zgodziła się na udział w badaniach z użyciem testów psychologicznych. Na podstawie analizy ich wyników psychologowie mogli scharakteryzować krótko jej niektóre charakterystyczne cechy”. Na wstępie badany zapoznawał się z charakterystyką postaci bodźcowej, która pojawiała się na ekranie monitora. Jego zadaniem było wyobrażenie sobie tej postaci. Następnie eksperymentator prosił badanego o wykonanie kolejno dwóch zadań mających charakter decyzji, czy postać ta ma atrybuty, których nazwy pojawiały się na monitorze. Pierwsze polegało na szybkim decydowaniu, czy pojawiające się na ekranie monitora słowa pasują do przedstawionej w opisie postaci. Instrukcja brzmiała: „Spróbuj zdecydować, jaki jest Mateusz. Na ekranie będą kolejno pojawiać się słowa. Kiedy tylko słowo pojawi się na ekranie, jak najszybciej udziel odpowiedzi, czy to słowo pasuje do Mateusza, czy też nie”. Badany odpowiadał przez naciskanie na klawiaturze klawisza oznaczonego jako „tak” lub „nie”. Pierwsze pięć prób miało charakter testowy, poprzedzający zadania właściwe w celu zapoznania badanego z zadaniem. Danych z prób testowych nie uwzględniono w analizach statystycznych.

Material

Dane o osobie bodźcowej

Na monitorze komputera pojawiał się opis mężczyzny – Mateusza prezentowanego z etykietą stereotypową *policjant*.

Opis zawierał informacje stanowiące tło neutralne dla danych bodźcowych o jego charakterze. Informacje te dotyczyły jego wyglądu, zainteresowań i atrybutów socjoekonomicznych. W drugiej części opisu pojawiały się cechy charakteru tej osoby, które w badaniach pilotażowych uznano za neutralne ze względu na stereotyp policjanta.

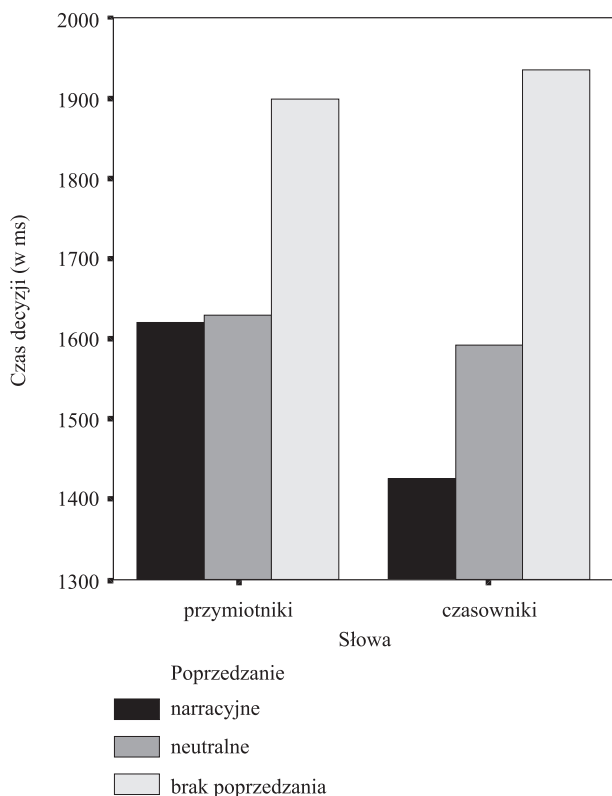
Atrybuty wykorzystywane w procesie podejmowania decyzji

W obu zadaniach podejmowania decyzji nazwy prezentowanych atrybutów pojawiały się na monitorze komputera. Atrybuty prezentowano w kolejności losowej. Należały do jednej z dwóch kategorii, z których każda zawierała po 20 słów. Pierwszą kategorię stanowiły cechy charakteru, wyrażone w postaci przymiotników (np. *spokojny, wesoly, zarozumiały, sumienny, prosty, naturalny, nietaktowny* itp.). Drugą kategorię stanowiły stany motywacyjne i emocjonalne, określane takimi czasownikami, jak *kocha, nienawidzi, obawia się, pragnie, cieszy się, dąży, boi się* itp. Cechy charakteru oraz stany motywacyjne i emocjonalne wybierało dwóch psychologów, którzy dbali o to, by wchodziły one w skład repertuaru powszechnych przejawów psychiki ludzkiej, tak jak jest ona rozumiana przez potoczną wiedzę badanej populacji. Dbali też o powszechność nazw użytych do ich oznaczenia. Trafność ich wyborów sprawdzana była w pilotażach na badanej populacji. Jednocześnie dbano o to, by wybrane atrybuty nie zawierały treści wchodzących w skład stereotypu „policjant” – posłużono się w tym celu wstępnymi pilotażami, w których ustalono treść tego stereotypu w badanej populacji.

Wyniki

Treść i czas podejmowania przez badanych decyzji na poszczególne wyrazy poddano analizie ANOVA w schemacie 2 x 3, gdzie kolejnymi czynnikami były rodzaj kategorii prezentowanych słów (zmienna wewnątrz osób) oraz warunki poprzedzania (między osobami). Słowami, na które mieli reagować badani, były bądź przymiotniki oznaczające dyspozycyjne cechy charakteru (*inteligentny, małomówny*), bądź czasowniki oznaczające motywy i emocje (*pragnie sukcesu, niepokoi się*). Analiza treści decyzji atrybucyjnych wykazała, że po aktywizacji narracyjnego sposobu myślenia osobie bodźcowej częściej niż w sytuacji, w której aktywizowany był kategoryalny rodzaj przetwarzania treści dotyczących tej osoby ($p < 0,001$), jak i w sytuacji neutralnej ($p < 0,001$) przypisywano cechy odnoszące się do sfery emocjonalnej i motywacyjnej (efekt interakcji rodzaju tła i kategorii słów: ($F(2,58) = 4,70$; $p < 0,01$). Wynik ten jest zgodny z rezultatami poprzednio opisywanych badań.

Głównym celem analizy były różnice w czasie podejmowania decyzji, w zależności od kategorii prezentowanych słów i rodzaju tła. Dwuczynnikowa analiza wariancji wykazała istotność efektu głównego rodzaju prezentowanych słów ($F(1,58) = 4,40; p < 0,01$) i poprzedzania ($F(2,58) = 3,29; p < 0,01$). Osoby badane szybciej reagowały na czasowniki niż na przymiotniki. Najszybsze reakcje na prezentowane słowa występowały pod wpływem nastawienia narracyjnego. W sytuacji braku poprzedzania niezależnie od charakteru słów, reakcje badanych były wolniejsze niż w przypadku poprzedzania narracyjnego ($p < 0,01$) i neutralnego ($p < 0,01$). Najważniejszym wynikiem było stwierdzenie istotności efektu interakcji poprzedzania i rodzaju słów ($F(2,58) = 4,93; p < 0,01$). Efekty proste wskazują, że w przypadku czasowników, a więc słów odnoszących się do motywów i emocji, po poprzedzaniu narracyjnym czas decyzji był szybszy niż po poprzedzaniu neutralnym ($p < 0,001$) i w przypadku braku poprzedzania ($p < 0,001$). Nie zaobserwowano różnicy między dwiema sytuacjami poprzedzania w przy-

Rysunek 1.

Czas podjęcia decyzji atrybucyjnej w zależności od rodzaju poprzedzania oraz od rodzaju słowa (*przymiotnik*: cechy ogólne, *czasownik*: motywy)

padku szybkości reakcji na przymiotniki ($p > 0,01$). Po poprzedzaniu narracyjnym reakcje na czasowniki były szybsze niż na przymiotniki ($p < 0,001$), różnice między czasownikami a przymiotnikami okazały się natomiast nieistotne w przypadku poprzedzania neutralnego ($p > 0,01$) i braku poprzedzania ($p > 0,01$). Wyniki analizy prezentuje rysunek 1.

Uzyskane wyniki są zgodne z oczekiwaniem, że poprzedzanie narracyjne w porównaniu z neutralnym i z sytuacją braku poprzedzania skraca czas podejmowania decyzji w odniesieniu do atrybutów motywów i emocji. Nie ma przy tym podstaw do twierdzenia, że związek ten zależy od rodzaju decyzji podjętej przez badanego (pasuje vs. nie pasuje), o czym świadczy wynik analizy ANOVA wykonany w schemacie $3 \times 2 \times 2$, gdzie czynnikami były rodzaj kategorii prezentowanych słów oraz rodzaj podejmowanej przez badanego decyzji o dopasowaniu słowa do osoby bodźcowej (zmienna wewnątrz osób), a także rodzaj zastosowanego poprzedzania (zmienna między osobami) ($F(2, 78) = 0,13; p < 0,05$).

Nastawienie narracyjne a stereotypizacja wizji osoby

Celem następnego badania było sprawdzenie, czy narracyjność przetwarzania danych przyczyni się do zmniejszenia stopnia stereotypizacji osoby na poziomie zarówno świadomego, jak i nieświadomego przetwarzania danych o niej. Za pomocą procedur użytych w poprzednich badaniach stwarzano warunki powstania nastawienia narracyjnego, proszono o wykonanie czynności neutralnej narracyjnej lub nie stwarzano badanym sytuacji poprzedzania.

Badanie 2

Metoda

Osoby badane

Badanie przeprowadzono na grupie 62 licealistów metodą indywidualnego badania komputerowego z zastosowaniem programu *inquisit*. Czas wykonania zadania wynosił dla jednej osoby około 40 minut.

Procedura

Po wykonaniu zadań poprzedzających i zapoznaniu się z charakterystyką *policjanta* badani przystępowali do dwóch kolejnych zadań, które zostały tak zaaranżowane, że w świadomości osób badanych stanowiły odrębne badanie. Uczestników eksperymentu poinformowano, że dotyczy ono trafności spostrzegania społecznego. Pierwsze zadanie polegało na szybkim decydowaniu, czy pojawiająca się na ekranie monitora cecha pasuje do opisanej postaci, czy nie pasuje. Pojawiające się w kolejności losowej na monitorze nazwy cech, które badani mieli

przypisać lub których mieli nie przypisać osobie bodźcowej, były przymiotnikami określającymi cechy charakteru typowe, nietypowe oraz neutralne wobec stereotypu *policjanta*. Wykorzystano w tym badaniu taki sam materiał i taką samą procedurę badawczą jak w badaniu pierwszym.

Wyniki

Treść i czas podejmowania przez badanych decyzji na poszczególne wyrazy poddano analizie ANOVA w schemacie 3 x 3, gdzie czynnikami były stereotypowość atrybutów (wewnątrz osoby) oraz rodzaj poprzedzania (między osobami). Analiza treści decyzji o przypisaniu atrybutów wykazała istotny efekt główny rodzaju cechy ($F(2,132) = 46,97; p < 0,001$). Niezależnie od warunków poprzedzania, cechy neutralne były oceniane jako bardziej pasujące do prezentowanej w opisie osoby niż cechy stereotypowe ($p < 0,0001$) i niestereotypowe ($p < 0,0001$), a cechy stereotypowe oceniano jako bardziej pasujące niż cechy niestereotypowe ($p < 0,05$; efekty proste).

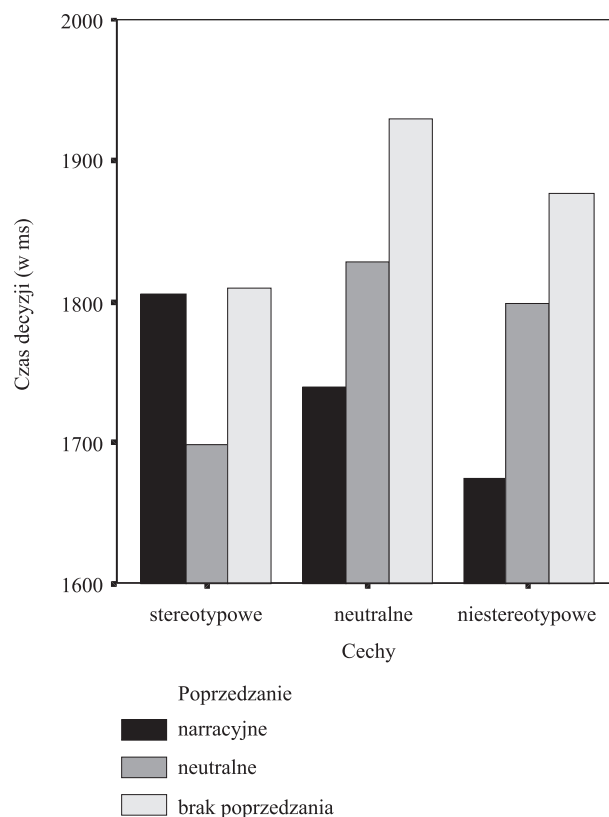
Podobnie jak w poprzednim badaniu, głównym przedmiotem analizy były różnice w czasie podejmowania decyzji w zależności od stereotypowości atrybutu i rodzaju poprzedzania. Można było oczekiwać, że gdy treść stereotypu stanowi podstawę sądów o osobie bodźcowej, najszybsze decyzje będą dotyczyć tych atrybutów, które są najbardziej zgodne z treścią tego stereotypu, a wolniejsze – cech niezgodnych ze stereotypem, zwłaszcza cech z nim niezwiązanych. Przypuszczaliśmy jednak, że narracyjny kontekst podejmowania decyzji osłabi stereotypizację sądów, co oznaczałoby szybsze niż w pozostałych warunkach eksperymentalnych decyzje w wypadku cech niezwiązanych ze stereotypem, a wolniejsze – w przypadku cech stereotypowych.

Analiza wariancji nie wykazała efektów głównych rodzaju poprzedzania ($F(2,90) = 0,534; p > 0,05$) ani rodzaju atrybutów ($F(2, 180) = 1,64; p > 0,05$). Wykazała natomiast istotny efekt interakcyjny tych czynników ($F(4,180) = 2,41; p < 0,05$). Wyniki prezentuje rysunek 2.

Analiza efektów prostych wykazuje, że po poprzedzaniu neutralnym czas reakcji na cechy stereotypowe był krótszy niż po poprzedzaniu narracyjnym ($p < 0,08$), był także krótszy niż w przypadku braku poprzedzania ($p < 0,07$). Z kolei na cechy niestereotypowe badani reagowali najszybciej po poprzedzaniu narracyjnym (vs. poprzedzanie neutralne, $p < 0,001$, vs. brak poprzedzania, $p < 0,01$). Podobny wzór szybkości reakcji zaobserwowano w przypadku cech neutralnych wobec stereotypu: najszybsze odpowiedzi nastąpiły po wzbudzeniu nastawienia narracyjnego (vs. poprzedzanie neutralne, $p < 0,01$, vs. brak poprzedzania, $p < 0,001$). Ponadto po poprzedzaniu nar-

racyjnym czas decyzji na cechy niestereotypowe jest dłuższy niż na cechy stereotypowe ($p < 0,05$), natomiast po poprzedzeniu neutralnym różnica zachodzi w odwrotnym kierunku (na poziomie tendencji: $p < 0,07$).

Poprzedzanie narracyjne powodowało więc, w porównaniu z oboma warunkami nienarracyjnymi, spadek szybkości reakcji na atrybuty stereotypowe i wzrost szybkości reakcji na atrybuty neutralne, a zwłaszcza niezgodne ze stereotypem. Można sądzić, że poprzedzanie narracyjne spowodowało obniżenie stopnia stereotypizacji tworzącego się wizerunku bodźcowej osoby na poziomie analizy i interpretacji treści dotyczących tej osoby nawet wtedy, gdy osoba etykietowana była kategorią silnie stereotypizującą. W dwóch pozostałych warunkach poprzedzania stereotypizacja wizerunku osoby przejawiała się w większej łatwości poznawczego radzenia sobie z atrybuowaniem tej osoby cechami zgodnymi ze stereotypem (krótszy czas reakcji) niż z atrybuowaniem jej cechami z nim niezwiązanymi. Natomiast nastawienie narracyjne spowodowało większą indywidualizację wizerunku nowej osoby, co sprawiło, że łatwość radzenia sobie z cechami o różnym

Rysunek 2.

Czas podjęcia decyzji atrybucyjnej w zależności od rodzaju poprzedzania i od zgodności cechy ze stereotypem

stopniu stereotypowości była – w porównaniu z pozostałymi warunkami poprzedzania – bardziej wyrównana.

Narracyjne dane o osobie bodźcowej a stereotypizacja wizji tej osoby

Celem trzeciego badania była weryfikacja hipotezy o roli nastawienia narracyjnego w procesach automatycznych przy zastosowaniu innego niż w poprzednim badaniu sposobu wzbudzania tego nastawienia. Brak było w tym badaniu fazy poprzedzania, natomiast badanym dostarczano bądź narracyjne, bądź neutralne narracyjne tło charakterystyki osoby bodźcowej.

Badanie 3

Metoda

Osoby badane

Badanie przeprowadzono na grupie 50 studentów metodą indywidualnego badania komputerowego z zastosowaniem programu *inquisit*. Badanie trwało około 20 minut dla jednej osoby badanej.

Procedura i materiał

Na wstępie badanych informowano, że „badanie dotyczy sposobu spostrzegania innych ludzi”. Uczestnikom badania prezentowano losowo jedną z dwóch charakterystyk postaci bodźcowej.

Dane o osobie bodźcowej

W każdej charakterystyce na początku pojawiała się informacja, że przedstawiana osoba jest *policjantem*. Reszta prezentacji była zróżnicowana. W wersji narracyjnej obejmowała opis problemu osobistego, przed którym stoi postać bodźcowa, a w wersji neutralnej narracyjnie – opis cech fizycznych i socjologicznych tej postaci. We wcześniejszych badaniach sprawdzono pozytywnie zakładane oddziaływanie obu form prezentacji, czyli siłę wzbudzonego przez nie nastawienia narracyjnego (Trzebiński, 2002; Trzebiński, Antczak, 2002). Oba opisy były neutralne ze względu na stereotyp *policjanta*.

Pomiar stereotypizacji wizerunku osoby

Sposób pomiaru stereotypizacji utworzonego u badanego wizerunku postaci bodźcowej był taki sam jak w badaniu poprzednim. Po zapoznaniu się z charakterystyką badani przystępowali do zadania polegającego na szybkim decydowaniu, czy pojawiająca się na ekranie monitora cecha pasuje do opisanej postaci. Badanym prezentowano po 10 cech należących do jednej z trzech kategorii: zgodne, niezgodne i neutralne wobec stereotypu *policjanta*. Cechy pojawiały się w kolejności losowej. Obserwowano, jak zróżnicowanie tła (narracyjne vs.

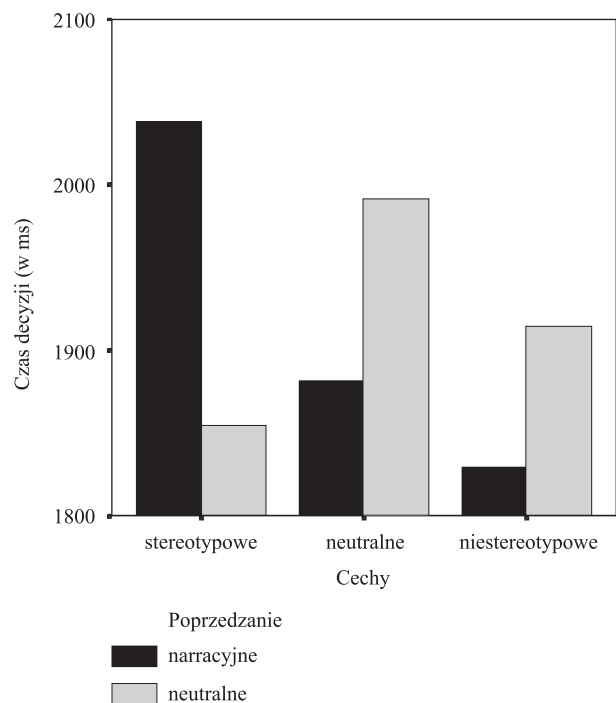
neutralne) wpłynie na szybkość reakcji na poszczególne cechy.

Wyniki

Treść i czas podejmowania przez badanych decyzji na poszczególne wyrazy poddano analizie ANOVA w schemacie 3×2 , gdzie czynnikami były stereotypowość atrybutów (wewnątrz osób) oraz rodzaj tła (między osobami). Wystąpił efekt interakcji rodzaju tła i rodzaju atrybutów ($F(2,68) = 6,33; p < 0,005$). Efekty proste ujawniają, że – podobnie jak w poprzednich badaniach – narracyjny kontekst prezentacji osoby bodźcowej wiązał się z mniejszą stereotypizacją sądów o tej osobie. W porównaniu z tłem neutralnym, prezentacja historii osoby bodźcowej prowadziła do spadku atrybucji stereotypowych ($p < 0,005$) oraz wzrostu atrybucji niestereotypowych, zwłaszcza neutralnych wobec stereotypu ($p < 0,05$).

Analiza uwarunkowań czasu podejmowania decyzji atrybucyjnej również nie wykazała efektów głównych, natomiast istotny był efekt interakcyjny tych zmiennych: $F(2,116) = 3,84; p < 0,05$. Wyniki prezentuje rysunek 3.

Efekty proste pokazują, że narracyjne tło, w porównaniu z tłem neutralnym, powodowało wydłużenie czasów reakcji na cechy stereotypowe ($p < 0,001$), natomiast

Rysunek 3.

Czas podjęcia decyzji atrybucyjnej w zależności od rodzaju tła i od zgodności cechy ze stereotypem

rodzaj tła nie wpływał w sposób istotny na szybkość reagowania na cechy neutralne i na cechy niezgodne ze stereotypem. Powyższy wynik potwierdza rezultaty badania 2: narracyjny sposób spostrzegania osoby redukuje tendencje do stereotypizacji jej wizerunku, choć efekt ten przejawiał się w naszych badaniach wyraźniej, gdy gotowość do narracyjnego spostrzegania osoby bodźcowej wywoływano techniką poprzedzania.

Podsumowanie: historia zbliża nas do innych

Przedstawione dane świadczą, że narracyjne nastawienie w procesie spostrzegania innej osoby redukuje udział treści stereotypowych w tworzącej się wizji tej osoby. Zamiast stereotypów w treści tej wizji akcentowane są motywy i uczucia poznawanej osoby. Zwiększają się też indywidualizacja tej wizji i rola kontekstu, w jakim osoba ta występuje. Narratyżacja wizerunku osoby nie oznacza więc po prostu braku stereotypowości, oznacza bowiem pojawienie się swoistego – antagonistycznego wobec stereotypowości – sposobu reprezentowania osoby i jej sytuacji. Następne badania potwierdziły te specyficzne dla narracyjnego nastawienia właściwości wizerunku spostrzeganej osoby, a w konsekwencji – swoistość postawy wobec tej osoby (Trzebiński, Zatorski, 2003; Zięba 2006). Stwierdzono, że wstępna aktywizacja nastawienia narracyjnego w porównaniu do poprzedzającej czynności neutralnej i braku fazy poprzedzającej polepsza zapamiętywanie tych danych bodźcowych o osobie, które odnoszą się do sfery jej emocji i motywów.

Nastawienie narracyjne ułatwia integrację złożonych danych o innej osobie. W swobodnych opisach możliwej przyszłości osoby bodźcowej zwiększa ono rolę uczuć i potrzeb tej osoby, a także zaangażowanie w jej przyszły los. Poznanie historii chorego, w porównaniu z poznaniem charakteru choroby, sprzyja decyzji niesienia pomocy. Związek ten jest szczególnie silny u osób z wyższą kompetencją narracyjną (umiejętnością dostrzegania i odkrywania historii w napływających danych). Podjęciu decyzji o pomaganiu sprzyja też wywołanie nastawienia narracyjnego przed prezentacją danych o osobie w potrzebie.

Wyniki przedstawionych w tym artykule badań wskazują, że procesy typowe dla narracyjnego spostrzegania zachodzą zarówno na poziomie wysoce kontrolowanym świadomie (opisy osoby, charakteryzowanie jej za pomocą atrybucji cech z podanej listy), jak i na poziomie czynności słabo kontrolowanych świadomie (szybkie decyzje atrybucyjne). Świadczy to o tym, że narracyjność w spostrzeganiu ludzi opiera się na opisywanym w psychologii poznawczej mechanizmie aktywizacji wiedzy ogólnej

(wiedzy narracyjnej o danej sferze rzeczywistości społecznej) i sterowaniu tą wiedzą – często w sposób automatyczny – procesami poznawczego konstruowania reprezentacji osoby i zdarzenia, w którym ona uczestniczy.

Stereotypizowanie osoby oraz rozumienie jej jako postaci z historii to dwa sposoby asymilacji napływających danych i ich integracji w zrozumiałe wizerunek. Są one równie charakterystyczne dla ludzkiego rozumienia rzeczywistości. W obu sposobach rozumienia uczestniczy wiedza o rzeczywistości, która steruje uwagą, spostrzeganiem, myśleniem i pamięcią i która jest zorganizowana w formę schematów poznawczych. Dlatego zarówno stereotypizacja, jak i narratyżacja przejawiają się na poziomie czynności o różnym stopniu świadomej kontroli jednostki aż po jej czynności automatyczne, takie jak szybkie reakcje atrybucyjne czy mimowolne zapamiętywanie. Tym, co odróżnia narratyżację od stereotypizacji, jeśli chodzi o kształtującą się wizję innej osoby, jest nie tyle sztywność spostrzegania czy refleksyjność, ile odczuwana bliskość tej osoby i większa indywidualizacja jej obrazu. W kontekście historii osoba ta staje się nam bliższa głównie dlatego, że narracyjne nastawienie ułatwia komunikację empatyczną, oraz dlatego, że łatwiej uruchamia ono pamięć własnych doświadczeń, które uczestniczą później w rozumieniu innego człowieka. Powstający wizerunek osoby staje się bardziej zindywidualizowany, gdyż wiedza narracyjna ułatwia asymilację danych kontekstowych, a także danych o wewnętrznych przeżyciach postaci z historii, zwłaszcza uczuć i motywacji.

Rozumienie stereotypowe nie tylko jest pozbawione tych właściwości, lecz ma jeszcze właściwości własne, które akcentują nieosobisty stosunek do poznawanej osoby. Nie jest ona bowiem poznawana przez pryzmat własnych doświadczeń spostrzegającego, lecz jako szczególny przypadek społecznie gromadzonej wiedzy o danej kategorii ludzi. Potencjalnie może to prowadzić do większej abstrakcyjności i refleksyjności myślenia (i tak się dzieje w wybranych dziedzinach, np. w rozważaniach prawniczych, etycznych czy naukowych). Jednak ze względu na szczególną rolę stereotypów dla zachowania tożsamości grupy i tożsamości własnej oraz dla reakcji obronnych, wzmagających potrzebę szybkich i jednoznacznych ocen i decyzji, tej formie myślenia częściej towarzyszą negatywne emocje (lęk, agresja) oraz niska indywidualizacja reakcji i słaby ich związek z kontekstem. Towarzyszące stereotypizacji emocje nie wynikają z empatycznego kontaktu z poznawaną osobą, lecz tworzą *a priori* kontekst jej poznawania.

LITERATURA CYTOWANA

- Abelson, R., Schank, R. (1995). Knowledge and memory: The real story. W: R. S. Wyer (red.), *Advances in social cognition* (t. 8, s. 1–87). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Antczak, E. (2004). *Wpływ nastawienia narracyjnego na treść tworzonej wizji osoby*. Niepublikowana praca doktorska. Warszawa: SWPS.
- Brewer, W., Nakamura, G. (1984). The nature and functions of schemas. W: R. S. Wyer, T. K. Srull (red.), *Handbook of social cognition* (t. 1, s. 119–161). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18, 1–21.
- Cantor, N., Mischel, W. (1979). Prototypes in person perception: W: L. Berkowitz (red.), *Advances in experimental social psychology* (t. 12, s. 3–52). New York: Academic Press.
- Epstein, S. (1990). Cognitive-experiential self theory. W: L. Pervin (red.), *Handbook of personality: Theory and research* (s. 165–193). New York: Guilford Press.
- Gergen, K. J., Gergen, M. M. (1985). Narrative and the self as relationship. W: L. Berkowitz (red.), *Advances in experimental social psychology* (t. 21, s. 17–56). New York: Academic Press.
- Gergen, K. J., Gergen, M. M. (1986). Narrative form and the construction of the psychological science. W: T. Sarbin (red.), *Narrative psychology: The storied nature of human conduct* (s. 201–245). New York: Praeger.
- Mancuso, J. (1986). The acquisition and use of narrative story grammar. W: T. Sarbin (red.), *Narrative psychology: The storied nature of human conduct* (s. 91–110). New York: Praeger.
- Mancuso, J., Sarbin, T. R. (1983). The self-narrative in the enactment of roles. W: T. R. Sarbin, K. E. Scheibe (red.), *Studies in social identity* (s. 64–90). New York: Praeger.
- Macrae, C., Stangor, Ch., Hewstone, M. (1999). *Stereotypy i uprzedzenia*. Gdańsk: GWP.
- Mandler, J. (1984). *Stories, scripts, and scenes: Aspects of schema theory*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- McAdams, D. (1999). Personal narratives and the life story. W: L. Pervin, O. John (red.), *Handbook of personality: Theory and research* (wyd. 2, s. 478–501). New York: Guilford Press.
- Minsky, M. (1975). A framework for representing knowledge. W: P. Winston (red.), *The psychology of computer vision* (s. 45–72). New York: McGraw-Hill.
- Nelson, K. (1986). *Event knowledge: Structure and functions in development*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Nelson, K. (1993). Events, narratives, memory: What develops? W: K. Nelson (red.), *The Minnesota Symposium on Child Development: Memory and affect in development* (t. 26, s. 1–24). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Norman, D. A., Rumelhart, D. E. (1975). *Explorations in cognition*. San Francisco: Freeman.
- Rumelhart, D. (1984). Schemata and the cognitive system. W: R. S. Wyer, T. K. Srull (red.), *Handbook of social cognition* (t. 1, s. 161–188). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rumelhart, D., Ortony, A. (1977). The representation of knowledge in memory. W: R. Anderson, R. Spiro, E. Montague (red.), *Schooling and the acquisition of knowledge* (s. 46–63). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Sarbin, T. (red.) (1986). *Narrative psychology: The storied nature of human conduct*. New York: Praeger.
- Schank, R., Abelson, R. (1977). *Scripts, plans, goals, and understanding*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Trzebiński J. (2002). Narracyjne konstruowanie rzeczywistości. W: J. Trzebiński (red.), *Narracja jako sposób rozumienia świata* (s. 18–39). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Trzebiński, J., Antczak, E. (2003). Osobista historia i stereotyp jako dwa konteksty poznawania osoby. W: E. Zdankiewicz-Ścigała, T. Maruszewski (red.), *Wokół psychomanipulacji* (s. 89–122). Warszawa: Academica.
- Trzebiński, J., Zatorski, M. (2003). Narracje między ludźmi. *Studia Psychologiczne*, 41(4), 169–196.
- Zięba, M. (2006). *Wpływ narracyjnego nastawienia na empatyczne rozumienie osoby w potrzebie*. Niepublikowana praca doktorska. Warszawa: SWPS.
- Zukier, H. (1986). The paradigmatic and narrative modes in goal-guided inferences. W: R. Sorrentino, E. Higgins (red.), *Handbook of motivation and cognition: Foundations of social behavior* (s. 456–483). New York: Guilford Press.

A story and a stereotype: two frames for person perception

Jerzy Trzebiński¹ • Ewa Antczak²

^{2,2} *Faculty of Psychology, Warsaw School of Social Psychology* Abstract

One of the ways people understand the world is by creating stories. Making stories is a powerful and early acquired way an individual interprets social events, own identity and other persons (Bruner, 1986, 1991; Sarbin, 1986). Within a narrative framework a person is understood as a character of a specified history: past, ongoing, future, possible or imagined. A story context of person perception should differ from a stereotypical framework. Data from our experiments support the above assumptions. The narrative mode of person data processing was activated by a priming procedure. It was contrasted with non-narrative priming and no priming condition. After the priming, the subjects were provided with data on a stimulus person. It appeared, that after narrative priming, in comparison to other priming conditions, (a) traits attribution to a stimulus person are less stereotypical and (b) motive and emotion categories became more accentuated. Also, after the narrative priming, the RT of attributions made for the stimuli person is faster for non-stereotypical categories and slower for stereotypical one, in comparison to contrasting priming conditions. The same result occurs when stimulus person was presented within a story vs. trait-list frame: a story context reduces stereotype. The RT data confirms that the narrative effect occurs also in processes, which are not consciously controlled.

Key words: social cognition, narratives, narrative understanding, empathy, stereotype